

Az új szöveggyűjtemény az adatközlések terén igyekszik az utóbbi évtizedek során bekövetkezett változásokat rögzíteni. Jelzi pl. az újat, b, – olykor helyi – kiadások tényét (lásd: *Tolerancia*), közül olyan, még az irodalmi berkekben is alig ismert adatot, mint pl. Bessenyei hamvainak Nyíregyházára való hozatala; (itt bizony célszerűbb lett volna a „később” időhatározó helyett a pontos 1940-et írni), hírt ad Ungvárnémeti Tóth László 20. századi „csendes reneszánszának” személyes okairól; és minden alkotó esetében pontos életrajzi adatokkal is szolgál. Igen hasznosak a Jegyzetekben közölt kiegészítő információk, a figyelmes olvasónak még – többek között – a magyar könyvkiadás elmaradásaira is példákat adnak, hiszen az újonnan beválogatott szerzők – Bolyai Farkas, Édes Gergely stb. – szövegeit a szerkesztők még a múlt századbeli kiadásokból voltak kénytelenek átvenni.

Az új egyetemi segédkiönyv – az egyes kritikai kiadások hiányából, illetve a korszakra vonatkozó alap kutatások elhúzóódásából fakadó problémáival együtt is – előfeltétele és nélkülözhetetlen része a magyar irodalom felsőszintű oktatásának.

Bánszki István

A Huszadik Század körének történetfelfogása. Válogatta, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Pók Attila. Bp. 1982. Gondolat K. 436 l. (Történetírók Tára)

„A Huszadik Század . . . a magyarországi szabadgondolkodók tudományos vitáinak legfőbb fóruma; itt pendítik meg először a többi orgánumban aprópénzre váltandó és forgalomba hozandó eszméket” – jelentette ki 1907-ben a legszélsőbb ellentábor, a militáns katolicizmus egyik szóvivője, Göröcsöni Dénes. Vélekedésének igazát – túl a *szociológia első magyar műhelye* c. gyűjteményen s egyéb kiadványokon – alátámasztja immár a jelenlegi válogatás is. A maga műfajában és eszközeivel elődje, majd harcostársa volt a Nyugatnak ez az orgánus: a „magyar Ugar”-ral vívta küzdelmét mindkettő. Ha – Ignotus szavával – „az irodalom szabadságáért” szállt síkra az előbbi, utóbbi a tudomány szabadságáért tette ugyanezt, s a két törekvés nemegyszer egybenőtt. Mind a Nyugat, mind a Huszadik Század kötelességének tartotta például Szekfű Gyula Rákóczi-könyvének védelmét, s tették ezt egymástól korántsem függetlenül. A nyugatos Laczkó Géza indulatos vitacikke jelzi kötetünk-

ben az összeműködést. Fontos és tanulságos így hát e Pók Attila gondozta kiadvány az irodalom-történezs számára is.

Tömör, sallangmentes az előszó, a válogatás ügyes és sokszínű. A folyóirat jelentőségéről, legfőbb törekvéseiről csakúgy tudósít a bevezető, mint a Társadalomtudományi Társaság s vele egyetemben a Huszadik Század körének radikálizálódásáról. Pók Attila vázolja az orgánus történetiszemléletének fejlődési fázisait a Herbert Spencer-i evolucionizmustól a – némileg félreértett – történelmi materializmusig (9–11.), s tisztázza, mely témák vizsgálatában és megítélésében volt leghevesebb a polémia a folyóirat szerzői és a hivatásos-hivatalos historikusok között (11–12.). A Huszadik Század munkatársai csak kevésszer járnak el szaktörténezs módján: aktuálpolitikai megfontolások hevítik őket, maguk felkutatta anyagot elvéve mozgósítanak. A készen kapott tényeknek „csupán” az értelmezése-értékelése merőben más, mint volt a hagyományos, nemzetközppontú történetírásban. Ők a gazdasági és osztályszempontú vizsgálódás primátusának szószólói, s ez a szemléleti-módszertani újdonság avatja munkásságukat – függetlenül az egyoldalúságoktól, a vulgarizáló-szimplifikáló tendenciáktól – a marxista történetírás előfutárává.

A publikált szövegek – tanulmányok, vitacikkek – rendre igazolják az előszó megállapításait. Többségük – helyesen – a folyóirat egyértelműen radikális periódusát, az 1906 utáni reprezentálja. A korábbi, még kiforratlan, útkereső időszakot érdekesen szemlélteti például Kunfi Zsigmondnak a pápaságról írott esszéje. Felvilágosult-radikális gondolatok és kultúrkritikai székszis furcsa vegyüléke ez. A szerző elítélszemlélete és relativizmusa csakúgy szóhoz jut benne, mint az eszmék deformációjának egyetemes érvényét hirdető tézis, s Kunfi – történelmi materialista alapon! – a jézusi szellem inkarnációját várja „. . . a kommunisztikus emberiségi állam”-tól (27.). Különös, hibrid gondolatmenetének számos irodalmi utalás a fűszere. A kötet írásainak majd mindenike publicisztikába oltja a tudományt. Szerzőik a jelen és a jövő elkötelezettjei lévén, „. . . a múlt csak példa legyen most” Kisfaludy Károly-i gondolatának jegyében tevékenykednek. Példatárként kezelik a történelmet, a jelen aktuális gondjait a megelőző folyamatok és jelenségek felidézésével aposztrofálják: historizálnak. Szóljon bár az elmefuttatás Werbőcziről avagy a középkori magyar városokról, a román nemzetiségi kérdéstről avagy a jobbgátság történetéről, invitáljon akár fikatív uta-

zásra a reformkor előtti időkbe, a historizáló tanulás sosem hiányzik. Ekként beszélhet Szende Pál 1705-ös agráriusokról és OMGÉ-ről, vonhat párhuzamot „a Rákóczi-forradalom” és az egykorú koalíciós felbuzdulás közt (89., 91.), állíthatja be – bizonyonnyal a darabot-időkre emlékezvén – egyértelműen rokonszenvesnek II. József személyét és politikáját Erdélyi Viktor, szólhat ugyanó a régi és az új Thoroczkayak vagy Bornemisszák birtokszerző ármányairól (218–220.), azonosíthatja a XI. és a XX. század földesúri érdekét és állami politikáját Rác Gyula (327–329.) – folytathatnók. Erény s tehertétel egyszersmind ez a folytonos historizálás-aktualizálás, ámde téveszthetetlen karakterjegye a Huszadik Század történeti publicisztikájának.

Csak kevés gáncs érheti a válogató–sajtó alá rendező Pók Attilát. Kár, hogy a szöveggondozás szempontjairól egy szóval sem értesít, itt-ott pedig következetlenség bizonyul: Harkányi Ede szemléletét-módszereit bírálja például (338.), Leopold Lajos Marx-kommentárjai esetében viszont elmulasztja ezt (330.). Megjegyzőnk: szerintünk nem a XX. század első évében indult a polgári radikálisok orgánuma (5.) – 1900 még az előző századhoz tartozik, Ágoston Péter és Farkas Geiza polémiája pedig aligha egyazon lapokon látott napvilágot (vö.: 369., 371.). A névmutató – Varga István összeállította – szócikkjei sem győztek meg bennünket mindenkor. Ha Pogány Józsefről szólva említjük a koncepcióst, amelynek áldozata lett, miért nem tesszük ugyanezt Kun Béla esetében is? Kérdéses, érdekel-e ily terjedelmű szócikket a kötetben mindössze egyszer-egyszer feltűnő Görgey, Heltai Gáspár és Herczeg Ferenc, kivált ha Anatole France, Heine és Mikszáth jóval rövidebben „elintéztetik”. Végezetül: nem kielégítő egyes filozófusok minősítése. Ha pl. Szókratész és John Stuart Mill egyaránt „idealista”, van-e különbség bölcséletük között? Mindössze apró szépség-hibák ezek, a gyűjtemény velük együtt is becses és haszonnal forgatható.

Lőrinczy Huba

Velká generace Básnici Nyugatu (A nagy nemzedék, a Nyugat költői). Szerkesztette Rákos Péter. Praha 1982. Odeon 361 l.

E sorok írójának legjobb tudomása szerint idegen nyelven még nem jelent meg ennél *teljesebb* (a kötet mondanivalója szempontjából teljesebb) antológia a Nyugatról. Úgy közli cseh

fordításban Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Füst Milán és Szabó Lőrinc legismertebb, illetőleg életművük szempontjából fontos verseit, hogy még a legtájékozatlanabb cseh olvasó számára is rokonszenvet keltő ismerősökké válnak. Ez nemcsak a kitűnő fordítók: Kamil Bednár, Karel Boušek, Václav Daněk, František Halas, Ladislav Hradský, Luděk Kubišta, Jindřich Pokorný, Jana Štroblová és Vilém Závada, valamint a nyelvi „segítők”, Heé Veronika, Marcella Husová, Jan Mészáros, Anna Rossová és Robert Svoboda érdeme, hanem elsősorban és mindenképp Rákos Péter mindenre ügyelő, az anyagot szinte „rendhagyó” módon feldolgozó kommentárjára. Szándékosan nem használtam az „előszó” vagy az „utószó” kifejezést: Rákosnak az antológia elé írt, majd az egymás után sorjázó költők arcképét és a verseikből vett szemelvényeket lezáró, az „utódok” működését ismertető szövege a megadott terjedelehez képest mindent elmond, amire a felsorolt költők és az egész Nyugat-mozgalom jobb megismeréséhez egy cseh olvasónak szüksége van. Fejtegetéseit a töle meg szokott nagy erudíció, a filológiai pontosság, esztétikai elmélyültség és az ismeretterjesztő nagy rutinja jellemzi; pontosan helyezi el a Nyugatot, forradalminak mondható jelentőségét a századvégre a századunk elejére sekélyessé vált esztétikai és ideológiai konzervativizmus világába, de világirodalmi kapcsolataiba is. S ha a magyar „moderna” (a cseh s a szlovák irodalomtudomány kedvelt kifejezése ez) a fejlődésnek más üteméről tanúskodik is, mint a századelső nem magyar irodalmainak törekvései, a Nyugatnak éppen ebben az antológiában bemutatott költői az európai, sőt a világirodalom fejlődésében is jelentős helyet foglalnak el. Rákos a problematikát összefoglaló, a bemutatott költők kortársait és utódait (a Nyugat második, harmadik, negyedik nemzedékének néhány tagját), valamint avantgarde (s esetleg más kortárs- és utód-irányzatok) képviselőit jellemző fejtegetéssel zárja le a minden sorával töretlen egységgé kiképzett antológiát. A cseh olvasónak azt is tudomására hozza, hogy nem volt a korszak magyar irodalmának olyan színvonalas művelője, aki így vagy úgy – útítársként vagy ellenfélként – ne viszonyult volna a Nyugathoz, amely címével és tartalmával századvégi–századeleji provinciális elmaradottságunkat akarta felszámolni, de nem a külföld sznob utánzásával, hanem a magyar költészet új, eredeti mondanivalóját és formavilágát kialakítva. Rákosnak nem mindössze a bemutatás a célja; azt akarja, hogy a cseh olvasó át is élje